

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора БОРТНИК Надії Петрівни на дисертацію БОЙЧЕНЮКА Івана Васильовича «Застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Дисертаційна робота БОЙЧЕНЮКА І. В. присвячена актуальній у сучасній юридичній науці проблематиці – розробці теорії та практики застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві, формулюванню висновків про ефективність способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві та підготовці пропозицій щодо вдосконалення порядку застосування зазначених способів захисту в адміністративному судочинстві.

Актуальність теми дослідження.

Актуальність дослідження сутності, змісту, призначення ефективних способів захисту земельних прав громадян України, проблем практики судів щодо їх застосування у системі адміністративного судочинства, перспектив законодавчого регулювання цієї сфери обумовлена і теоретично, і практично.

Варто зауважити, що сьогодні у Кодексі адміністративного судочинства України міститься чимало різноманітних нових юридичних конструкцій, що потребують поглибленого теоретичного осмислення. До них входить юридична конструкція ефективних способів захисту земельних прав громадян України, яка виступає одним з дієвих засобів, здатних реально забезпечити орієнтацію адміністративного процесуального законодавства, що встановлює порядок розгляду та вирішення судами адміністративних справ щодо захисту земельних прав, запобігання порушенням у сфері земельних правовідносин, підвищення ефективності судового контролю за законністю та обґрунтованістю реалізації уповноваженими посадовими особами публічної адміністрації своїх

повноважень в окресленій сфері.

Становлення та розвиток в Україні судового адміністративного права неминуче обумовлюють необхідність осмислення накопиченого досвіду застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України, і навіть вивчення практики застосування судами ефективних способів захисту вказаних прав у межах адміністративного судочинства. Принципові сутнісні та змістовні характеристики застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян, що відповідають потребам ефективного судового правового захисту прав і законних інтересів приватних осіб у сфері публічних правовідносин, знаходять вираження у практиці розгляду та вирішення судами адміністративних справ щодо захисту земельних прав за допомогою використання адміністративного судочинства.

Водночас, використання конструкції застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві ще не призвело повною мірою до формування цілісного, системного утворення, покликаного забезпечити у процесі вирішення адміністративних спорів повноцінний захист земельних прав громадян України та законність у публічному управлінні, що стосується цієї царини.

Натомість, є доволі важливим забезпечити людиноцентричну орієнтацію адміністративного процесуального законодавства, що встановлює порядок розгляду судами адміністративних справ, пов'язаних із захистом земельних прав громадян України, запобігання порушенням у цій сфері правовідносин, підвищення ефективності судового контролю за законністю та обґрунтованістю реалізації уповноваженими посадовими особами публічних повноважень.

За таких умов необхідність подальшої оптимізації та раціоналізації адміністративного процесуального законодавства, підвищення ефективності, цілісності та внутрішньої логічної та змістовної узгодженості адміністративного судочинства, важливість дослідження проблем застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України за допомогою адміністративної юстиції стають очевидними та незаперечними.

Саме тому, дослідження питання застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві загалом та у контексті інтеграції в Європейський Союз, а також відсутність фундаментальних наукових розвідок з цієї проблематики в новітніх умовах розвитку адміністративного права та адміністративного судочинства зумовлює актуальність та своєчасність поданого БОЙЧЕНЮКОМ І. В. дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Наукове дослідження виконане відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямами досліджень (п. 3.4. Політико-правові науки).

Дисертаційне дослідження здійснене у межах науково-дослідної роботи Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації зумовлений, насамперед, раціональною та логічно узгодженою структурою дисертаційного дослідження. Його зміст складається з: анотації, вступу, трьох розділів, поділених на сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У вступі дисертантом визначено актуальність теми роботи, а також її основні загальні характеристики. У першому розділі розглянуто питання щодо формування наукового уявлення про земельні права як об'єкт судового захисту через з'ясування місця земельних прав у системі об'єктів судового захисту в адміністративному судочинстві та розмежування юрисдикцій при захисті земельних прав судами в Україні. Другий розділ дисертації присвячений розкриттю способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві, шляхом вивчення питань застосування способів захисту прав громадян України адміністративними судами у земельних правовідносинах та ефективності, як критерію обрання адміністративними судами способів захисту земельних прав. Третій розділ дисертації розкриває особливості застосування способів захисту земельних прав громадян України адміністративними судами в окремих категоріях справ через дослідження захисту: земельних прав громадян України при реалізації суб'єктами владних повноважень дискреційних повноважень, земельних прав громадян України у спорах за зверненням суб'єктів владних повноважень, а також земельних прав громадян України у спорах із колегіальними суб'єктами владних повноважень.

Обрана дисертантом структура дозволила всесторонньо дослідити предмет дисертаційної роботи, а зацікавленим особам чітко простежити за думкою автора стосовно застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві, а також напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання цієї сфери. Особливу цінність роботі, надав проведений автором глибокий і кваліфікований аналіз нормативно-правової бази, яка регламентує питання захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві.

Суттєвої наукової ваги дисертаційній роботі додав усесторонній аналіз судової практики та статистичних даних щодо захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві. З огляду на це, можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість

сформульованих пропозицій визначаються правильно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, об'ємним і всебічним використанням наукового та емпіричного матеріалу. Винесені на захист положення характеризують роботу як комплексне дисертаційне дослідження, присвячене вирішенню важливого наукового завдання щодо застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві.

Наукові положення, викладені у дисертації, ґрунтуються на використанні загальнонаукових і спеціальних методів та прийомів наукового пізнання тих процесів, що відбуваються у сфері адміністративного судочинства стосовно застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України.

Дисертація є одним з оригінальних досліджень застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві та написана з урахуванням змін правового, економічного та політичного характеру. У роботі досліджено різні процесуальні аспекти захисту земельних прав з урахуванням досягнень національної і світової адміністративної та теоретико-правової думки, здійснено поглиблений аналіз адміністративно-процесуальних норм, які регламентують сферу, що досліджується.

При дослідженні поставлених завдань автором цілком слушно було застосовано систему існуючих загальнонаукових і спеціальних методів, спрямованих на отримання об'єктивних і ґрунтовних результатів з позицій комплексного та системного підходів. До числа вагомих результатів дисертаційного дослідження, судячи з дисертації, можна віднести те, що: визначено місце земельних прав та інтересів серед предметів судового захисту в адміністративному судочинстві; встановлено розмежування юрисдикції земельних спорів за основними критеріями серед видів судочинства; досліджено засоби та способи захисту земельних прав та інтересів громадян, які застосовуються в адміністративному судочинстві, виявлено їх співвідношення; з'ясовано зміст та критерії ефективності судового захисту прав, свобод та

інтересів осіб у судочинстві; проаналізовано природу дискреційних повноважень та її вплив на вибір ефективних способів захисту прав та інтересів осіб у земельних правовідносинах; виявлено особливості захисту прав та інтересів осіб при розгляді справ за позовами суб'єктів владних повноважень у сфері управління земельним фондом.

Особливий інтерес становлять думки автора, що стосуються шляхів підвищення ефективності захисту прав та інтересів громадян при розгляді адміністративними судами земельних спорів за участю колегіальних суб'єктів владних повноважень, а також пропозиції щодо зміни та доповнення чинного законодавства, зокрема: Кодексу адміністративного судочинства України.

Результати дисертаційного дослідження знайшли своє використання у: науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження проблемних питань з адміністративного судочинства та земельного права України; законотворчій роботі – при удосконаленні Кодексу адміністративного судочинства України, інших процесуальних кодексів, а також Закону України «Про судоустрій і статус суддів», земельного законодавства України; судовому правозастосуванні – як теоретична база для вдосконалення правозастосовної практики Верховного Суду та інших судів України; освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін, а також при підготовці підручників, посібників і навчальних курсів «Адміністративне процесуальне право України», «Адміністративне судочинство», «Адміністративне право України», «Земельне право України» та інших.

Підтримуємо позицію автора стосовно того, що правова невизначеність у регламентації процедури набуття права приватної власності на землю породжує велику кількість земельних спорів у цій сфері. Порушення принципу справедливого розподілу земельних ділянок відбувається і на рівні їх передачі із публічної (державної чи комунальної) власності органами державної виконавчої влади чи органами місцевого самоврядування, і на рівні неконкурентного їх отримання самими громадянами (*стор. 32*). Водночас, дисертант слушно зауважує, що особливо гостро в сучасних умовах постає

проблема задоволення соціальних потреб громадян України у сфері земельних відносин, зокрема, щодо набуття права власності та інших прав на земельні ділянки (оренди, емфітевзису, суперфіцію тощо) (*стор. 33*).

Обґрунтованою є теза стосовно виокремлення окремих напрямів реформування земельних відносин, щодо яких є потреба належного правового забезпечення ринку земель, вдосконалення сфери землеустрою та екологізації земельно-правових норм (*стор. 35-37*).

Цілком доречно автор акцентує увагу на проблемі визначення юрисдикції при вирішенні земельних спорів, вказуючи, що вона є надзвичайно актуальною у судовій практиці і відображається у широкій диференціації предмету звернень до судів, суб'єктного складу учасників спорів та об'єктів захисту. При цьому дисертант справедливо вказує на те, що одним із ключових чинників, що спричиняє проблеми із розмежуванням юрисдикції у земельних спорах є колізійність матеріальних норм земельного та процесуальних галузей права, що, своєю чергою, відображається у відсутності єдиної судової практики. В результаті аналізу, автор цілком логічно резюмує, що ані на законодавчому рівні, ані в судовій практиці досі не усунуті проблеми розмежування компетенції різних судів щодо розгляду земельних спорів (*стор. 47-62*).

Підтримуємо позицію дисертанта, який підкреслює, що аналізуючи земельні правовідносини, необхідно зважати на комплексну природу галузі, у якій тісно переплетені публічно-правові та приватно-правові засади, зумовлені почерговістю домінування публічного або приватного інтересу при різних аспектах взаємодії між сторонами. Концепція захисту законного інтересу відіграє субсидіарне значення у випадку, коли «формалізувати» право конкретної особи щодо конкретного майнового об'єкту складно, однак останній є елементом системи її правомірних прагнень і сподівань, в першу чергу, у відносинах з органами державної влади та місцевого самоврядування, які прямо або опосередковано задовольняються за рахунок земельних ресурсів при виконанні землею різних функцій (*стор. 72-73*).

Цінною є класифікація способів захисту прав на землю на окремі,

відносно самостійні групи: речово-правові, зобов'язально-правові та спеціальні способи захисту земельних прав (*стор. 84-86*).

Логічним та обґрунтованим є висновок Бойченюка І. В. про те, що способи захисту, які застосовуються адміністративними судами та в порядку цивільного чи господарського судочинства є відмінними, що дозволяє припускати існування нормативно-формальної різниці об'єктів правового захисту в порядку різних видів судочинств. Однак, виходячи з нормативної та фактичної спільності завдань судочинства в Україні, незалежно від його виду, така категорична диференціація не завжди є виправданою і зумовлює питання ефективності захисту земельних прав та інтересів особи (*стор. 205*).

Поряд із вказаними положеннями в дисертації розглядається значна кількість питань прикладного характеру, які стосуються застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві.

Апробація результатів дослідження.

Апробація результатів дослідження проводилася шляхом їх обговорення на наукових, науково-практичних конференціях та семінарах різного рівня упродовж 2020–2022 років. Основні положення та висновки дисертації, знайшли відображення у 12 працях, з яких: три наукові статті (2 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 (у співавторстві з авторським внеском здобувача понад 70%) – у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus), а також у восьми тезах доповідей на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових і науково-практичних конференціях. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційного дослідження. Висновки автора щодо значущості його праці для науки та практики видаються правомірними.

Водночас підкреслюючи теоретичну і практичну цінність дисертаційного

дослідження БОЙЧЕНЮКА І. В., позитивно оцінюючи його загалом, наголошуємо, що окремі положення дисертації носять дискусійний характер, потребують більш глибокого дослідження та обґрунтування.

1. На стор. 79-80 дисертаційної роботи автор звертає увагу на те, що «розглядаючи юрисдикційну судову діяльність як засіб захисту, однією із пропозицій реформування системи правозахисту у відповідній сфері є спеціалізація та створення спеціальних форм судочинства та судових органів». При цьому дисертант наводить бачення окремих науковців щодо пропозицій створення в Україні системи спеціалізованих судів з розгляду, в першу чергу, саме земельних спорів, які спираються на успішний досвід функціонування спеціальних органів земельної юрисдикції та управління в окремих іноземних державах. Натомість, дисертанту доцільно було б більш чіткіше висловити своє бачення розвитку цього питання та вказати чи доцільно застосування такого досвіду в Україні, і якщо так, то який з них є найприйнятніший для нашої держави.

2. Логічно, що дисертант приділяє належну увагу дослідженню питання ефективності способів захисту та подає власне розуміння цієї категорії, вказуючи, що «під ефективним засобом (способом) слід розуміти такий, що призводить до потрібних результатів, наслідків, «дає найбільш відчутний ефект». Тому ефективний спосіб захисту повинен забезпечити поновлення порушеного права до первісного (доделіктного) стану, бути адекватним наявним обставинам». Відтак, у контексті вказаного доцільно було б розглянути співвідношення таких понять, як критерії, чинники та показники ефективності, тоді цінна концепція застосування ефективних способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві, наповниться більшою конкретикою, однозначністю та логічністю.

3. Розглядаючи способи захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві дисертант цілком обґрунтовано звертається до питання гарантій, адже саме застосування таких способів створює юридичні гарантії захисту прав та законних інтересів громадян у здійсненні їх прав на

землю. З огляду на це, не зайвим було б розглянути наукові підходи до класифікації таких гарантій і дещо ширше зупинитись на гарантіях, пов'язаних з відшкодуванням збитків власникам землі та землекористувачам.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Висловлені зауваження не перешкоджають позитивному ставленню до виконаної БОЙЧЕНЮКОМ І. В. дослідницької роботи, а здійснений автором творчий пошук заслуговує на повагу та позитивну підтримку.

Всебічно вивчена мною робота БОЙЧЕНЮКА І. В. характеризується високим науково-значущим потенціалом для сучасної теорії адміністративного та адміністративно-процесуального права; удосконалення норм, що регламентують порядок застосування ефективних способів захисту земельних прав; підвищення ефективності способів захисту земельних прав громадян України в адміністративному судочинстві.

Рецензована дисертація вирішує конкретне науково-прикладне завдання, містить раніше незахищені положення, які є особистими напрацюваннями автора, мають наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку захисту земельних прав громадян України, зокрема, і загалом теорії адміністративного та адміністративно-процесуального права.

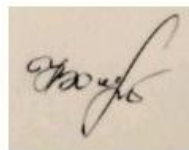
Дисертаційні матеріали належно оприлюднені та пройшли апробацію в наукових публікаціях і виступах на конференціях. Зміст дисертації відповідає вимогам МОН України.

Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою та практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, за оформленням відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом

Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – БОЙЧЕНЮК Іван Васильович за підсумками позитивного публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктор філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

професор кафедри адміністративного та конституційного права
факультету морського права Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова,
доктор юридичних наук, професор

Надія БОРТНИК

